

Kas elu peaks keerlema kodu ümber?

Tiit Tammaru

2020. aastal valis Postimees Pariisi linnapea Anne Hidalgo aasta rohepöörde pioneeriks. Linnapea haaras kinni Sorbonne'i ülikooli professori Carlos Moreno 2016. aastal tehtud ettepanekust planeerida linnu nii, et kõik igapäevaeluks vajalikud tegevused paiknevad 15 minuti rattasõidu või jalakäigu (aktiivne liikumine) kaugusel kodust. Kui koroonakriisi puhkedes inimeste liikumisvabadust oluliselt piirati, võitis selline linnaplaneerimine tähelepanu linnades üle maailma, leides tee ka Tallinna arengustrateegiasse aastani 2025.

15 minuti linna idee on lihtne ja arusaadav. Võimalus jala või rattaga kiirelt, mugavalt ja ohutult kodulähedasse kooli, tööle, poodi, kohvikusse või trenni jõuda muudaks kahtlemata radikaalselt inimeste liikumist ja aitaks kaasa rohepöörde eesmärkide saavutamisele. Sellise linnaplaneerimise tulemuseks peaks Carlos Moreno arvates olema teenuste senisest võrdsem kättesaadavus kõigile. Teatud põhiteenuste kodulähedus seob ka ühes asumis elavad inimesed hästi toimivaks kogukonnaks.

Kui poliitikud ja linnaplaneerijad on kodulähedase linna mõtte omaks võtnud, siis teadlased juhivad tähelepanu ka selle pahupoolele. Näiteks, kui hästi toimib aktiivsele liikumisele tuginev 15 minuti linn talvel, väljaspool kesklinna või eakamatele, kelle jaoks on aktiivne liikumine vaevalisem. Samuti tekib küsimus, kas inimeste igapäevaelu peaks keerlema kodu ümber ja mis võib olla selle mõju nii linnadele kui inimestele. Harvardi ülikooli majandusprofessor Edward Glaeser on kritiseerinud, et 15 minuti linna lähenemine on tupiktee, mis vähendab linnade rolli arengu vedurina, võimaluste loojana ja viib kokkuvõttes ruumiliselt kapseldunud asumite tekkimiseni.

Oleme linnaurijatega nii Euroopas kui ka maailmas näidanud, et viimastel aastakümnetel on linnades kasvanud elukohaerinevused. Jõukamad ja vaesemad, aga ka erinevast rahvusest inimesed elavad üha enam kindlates linnapiirkondades ehk kasvanud on elukohasegregatsioon. Kujunenud on ruumiline muster, kus jõukamad inimesed on koondunud ajaga kesklinna ja veeäärsetesse piirkondadesse nagu Kalamaja Tallinnas või Supilinn Tartus, kus eluasemete hinnad on seetõttu kasvanud kõrgemale. Taskukohasemad eluasemed paiknevad aga äärelinnades.

Kui kõik inimeste tegevused tuua kodu lähedale, jõuavad tekkinud elukohaerinevused ka teistesse kodulähedastesse tegevuskohtadesse, sh lasteaedadesse ja koolidesse. Ebavõrdsuse ülekandumist vanematelt lastele võetakse võrdsete võimaluste loomise vaatenurgast kõige tõsisemalt. Samuti on omavahel seotud elukohtade eraldumine ja eelarvamuste kujunemine linnaosade kohta ja see võib süveneda, kui mõnesse linnaosasse enam ei satuta.

Mida saaks linnades paremini teha selleks, et rohepööre ja võrdsed võimalused omavahel paremini haakuksid? Esimene loogiline samm on senisest tõsisem tegelemine elukohaerinevustega. Mida väiksemad need linnas on, seda paremini

TEADLASE PILGUGA

toimib 15 minuti linn. Meie uuringud näitavad, et rohepööret on võimalik panna selle eesmärgi teenistusse, sest olemasolevate elamute renoveerimine aitab pidurdada elukohaerinevuste teket võrreldes uuselamute ehitusega. Viimane tõmbab jõukamad inimesed ära mujalt linnast ja koondab uusasumitesse. Samuti on oluline erinevaid linnaosasid avada nii, et sinna oleks kõigil asja, olgu siis turule, festivalile, välikinosse vms. Näiteks Antwerpenis on linnaplaneerijad paigutanud meelega olulisi inimesi kokku toovaid kohti erinevatesse linnaosadesse, et vähendada inimeste kapseldumist koduasumitesse.

Teiseks peaksid hästi korraldatud linnas toimima nii kodulähedased kui ka pikema maa taha toimuvad liikumisviisid. Need peavad ületama ka linna piire, sest just töökohad koonduvad järjest enam suurematesse linnadesse ja kesklinna piirkondadesse. Superministeerium Tallinnas on siin hea näide. Kõigi oluliste igapäevategevuste toomine kodu lähedale päriselus lihtsalt ei toimi ja eriti puudutab see just töökohti. Kas Superministeeriumi töötajad peaksid kõik otsima elukoha ministeeriumi lähedusse? Kas nende abikaasad ja elukaaslased peaksid samuti vahetama töökoha samasse piirkonda?

Veelgi enam, inimesed vahetavad elukohta suhteliselt harva, töökohta aga oluliselt sagedamini ja paljud muud igapäevategevused toimuvad trajektoiril kodu-töö. Sagedased töökohavahetused on olulised tööturu paindlikkuse ja dünaamilisuse säilimiseks. On raske eeldada, et tööd otsitakse vaid kodu läheduses. Nii asub Statistikaameti andmetel 14 protsenti Eesti elanike töökoht teises maakonnas ja 39 protsenti teises vallas või linnas. Kui kõik inimesed töötaksid kodu lähedal, tooks see kaasa kas tööpuuduse suure kasvu väljaspool suuri linnu või inimeste veelgi suurema koondumise linnadesse.

Linnade mõte on paljuski selles, et nad pakuvad erinevaid võimalusi töökohtadest vaba aja veetmiseni ning linnades pulbitseb elu 24/7/365. Aja (15 minutit) ja ruumi (kodulähedus) kõrval on oluline, kuidas kõigist kodule lähemal ja kaugemal paiknevatest võimalustest võrdselt osa saada nii, et liikumisest tingitud keskkonnamõju oleks minimaalne. Oluline roll on siin ühistranspordi korraldusel. Kodulähedane linnaplaneerimine puudutab ühistransporti vaid põgusalt, sest selliselt liikumine ei mahu hästi 15 minuti ajaraami sisse. Isegi maailma ühes parima ühistranspordi korraldusega linnriigis Singapuris on keskmine ühissõidukiga sõitmise aeg oluliselt pikem.

Kolmandaks on jaotus aktiivseteks ja motoriseeritud liikumisteks tänaseks iganenud. Linnades levivad üha enam elektril põhinevad sõidukid ehk e-sõidukid, ühistranspordist jalgratasteni. Süsinikuheitmeid tekitavate autode müümine lõpetatakse Euroopas aastaks 2035 ja kindlasti toob tulevik veelgi uuendusi, olgu selleks näiteks vesinikul põhinev või mõni muu lahendus. Samuti võib olla üpris kindel, et tuleviku linnas kasvab erineva kuju, suuruse ja kiirusega sõitvate e-sõidukite hulk. Nii mõeldakse tuleviku linnast üha enam kui e-liikuvuse linnast ning me peame juba täna ette mõtlema mitte üksnes rattateede ehitamisele, vaid kuidas erinevad e-sõidukid või muud keskkonnasõbralikumad väikesõidukid linnadesse sõbralikult ära mahuksid.

Kokkuvõttes on 15 minuti linn oluline edulugu, kus linnaplaneerijad ja poliitikud on tõepoolest kuulnud teadlasi. Kui tegeleda ka elukohasegregatsiooniga, on tulemuseks hästi toimivad ja tugeva kogukonnatundega asumid. Siiski peaksid linnaplaneerimise lahendused olema

TEADLASE PILGUGA

mitmekesisemad, et vältida liigset kapseldumist ja tagada inimestele linnade pakutavatest võimalustest osasaamine nii kodu lähedal kui ka kaugemal, liikudes võimalikult keskkonnasõbralikul moel.

[Ilmunud ajalehes Postimees 21. jaanuaril 2023](#)